

Tadeusz Barucki

Pierwsze realizacje Waltera Gropiusa : w stulecie urodzin

Ochrona Zabytków 36/3-4 (142-143), 277-280

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

PIERWSZE REALIZACJE WALTERA GROPIUSA

(W STULECIE URODZIN)

Daleko od szlaków komunikacyjnych, w głębi lasów Pomorza Zachodniego stoi dom odbiegający swą architekturą od powszechnej przeciętności otoczenia. Duży rozłożysty dach, założony na szerokim trakcie, spada okapami nad ryzality ścian, wzmocnione na narożach masywnymi przyporami. Przy-padkowemu obserwatorowi architektura ta po prostu podoba się, fachowiec wyczuje w niej od razu rękę architekta. Nie przypuści jednak, że była to ręka jednego z pionierów modernizmu międzynarodowego, twórcy Bauhausu, Waltera Gropiusa. Czworak pracowników Administracji Lasów Państwowych w Zołędowie — bo o nim tu mowa — jest bowiem jedną z pierwszych realizacji Waltera Gropiusa, powstałych jeszcze przed pierwszą wojną światową i zachowanych do dziś.

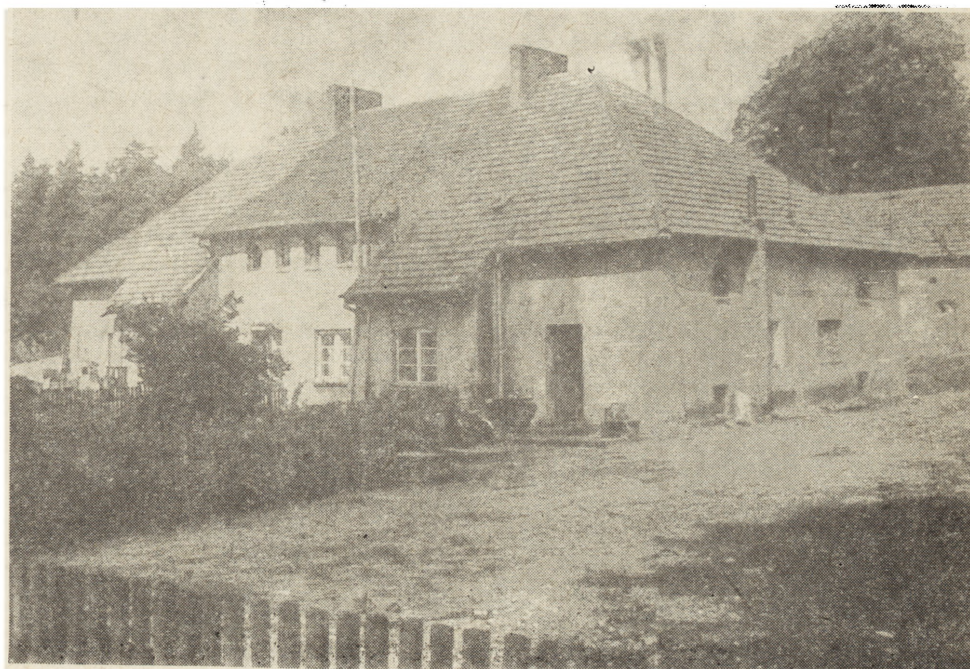
Walter Gropius, urodzony w 1883 r. w Berlinie, miał na Pomorzu Zachodnim rodzinę — stryja Ericha Gropiusa — u której często w swych młodzieńczych latach bywał, i dla której wykonał po zakończeniu studiów architektonicznych (1903—1905 w Monachium i Berlinie) pierwsze projekty. Spędził tam też wiele czasu na wędrowniach, oglądając i podziwiając z ojcem — również architektem — modne wówczas rezydencje wiejskie, których autorem był K. F. Schinkel. Jedną z nich — siedzibę von Borcke Göltz — przyszło mu nawet rozbudować. Walter Gropius pozostawał wówczas wyraźnie pod wpływami architektury historycznej. Podziwiał — znowu razem z ojcem — Sanssouci i ołtarz pergamoński, a ślady tego widoczne są wyraźnie jeszcze w projekcie szpitala w Alfeld (1913—1914), mimo że szukał już wówczas zu-

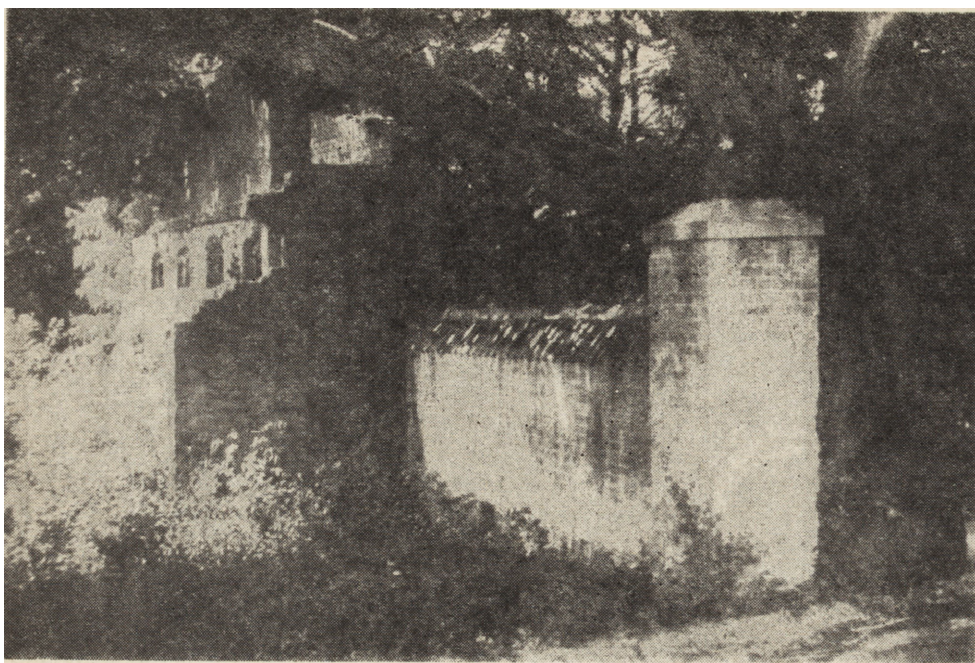
pełnie odmiennej architektury i miał w swym dorobku, podawane w literaturze międzynarodowej zazwyczaj jako pierwsze dzieło Gropiusa, charakterystyczne w tym aspekcie domki dla robotników rolnych w Jankowie (*Janikow*)¹ powstałe w latach 1906—1909. Walter Gropius zbudował je na folwarku stryja, posiadającego również swe dobra ziemskie w sąsiednim Drawsku (*Dramburg*). Tam właśnie pracował Gropius — prawdopodobnie jeszcze w ramach praktyki zawodowej — przez sezon letni w firmie Solf i Wishards, budującej dom dla E. Gropiusa w stylu modnego już wówczas Muthesiusa. Wkrótce potem w niedalekim sąsiedztwie powstał dom w tym samym stylu, zaprojektowany już przez W. Gropiusa na prośbę rodziny Metzker. Był to jeden z „grzechów młodości”, jak określał to później sam Gropius, do których już jako twórca Bauhausu niezbyt chętnie we wspomnieniach swych wracał. „*Nie wiedziałem jeszcze — mówił później — jak wpłynąć na swego klienta*”, tłumacząc gustem zamawiającego powstałe obiekty. Podobną architekturę ma budowany przez niego na wspomnianym już tu folwarku stryja spichrz w Jankowie (*Janikow*, 1905—1906), obecnie będący własnością Państwowego Gospodarstwa Rolnego. Tam też powstała kuźnia (nie istniejąca już) oraz poprzednio wymieniona kolonia domków dla robotników rolnych (1906—1909). Po niej zachowa-

¹ Dla ułatwienia konfrontacji obecnych nazw polskich ze źródłami niemieckimi, podawane będą w nawiasach także nazwy w dawnym brzmieniu niemieckim.

1. Zołędowo k. Drawska Pomorskiego, woj. koszalińskie — czworak zaprojektowany przez arch. Waltera Gropiusa w latach 1913—1914

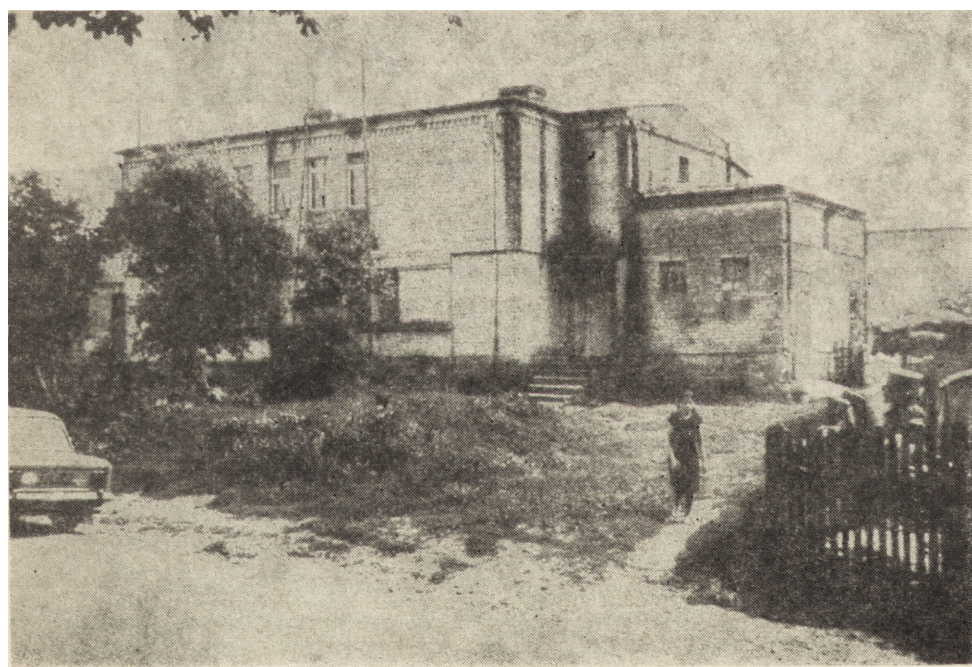
1. Zołędowo near Drawsko Pomorskie, Koszalin district, farmers building designed by architect Walter Gropius in the years 1913—1914

2. Żołędowo k. Drawska Pomorskiego, woj. koszalińskie — fragment muru i bramy wejściowej do dworu, projektował arch. Walter Gropius w latach 1913—1914

2. Żołędowo near Drawsko Pomorskie, Koszalin district, detail of the wall and entrance gate to the mansion, designed by architect Walter Gropius in the years 1913—1914

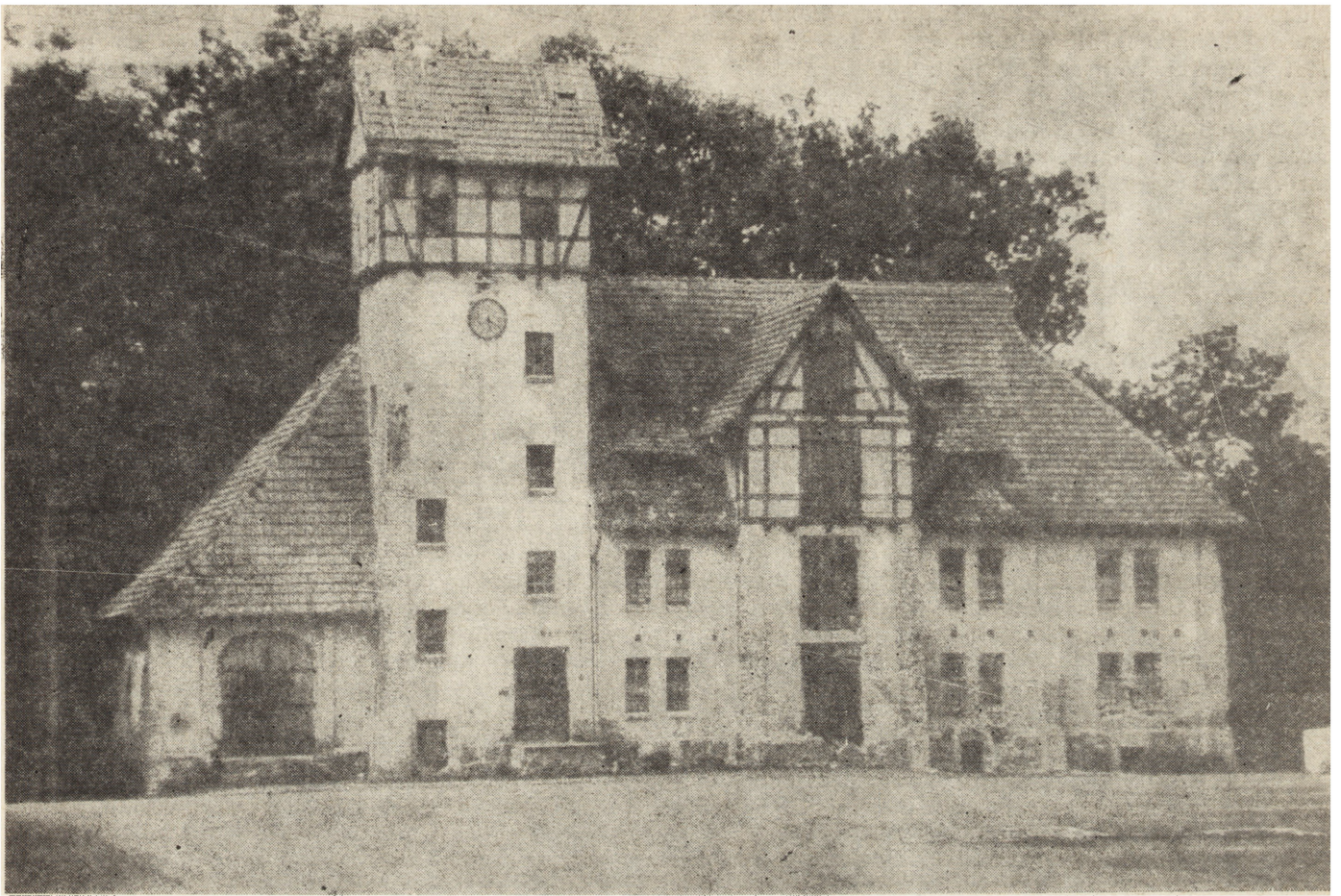
3. Jankowo k. Drawska Pomorskiego, woj. koszalińskie — dom dla robotników rolnych, projektował arch. Walter Gropius w latach 1906—1909

3. Jankowo near Drawsko Pomorskie, Koszalin district, building for farmers, designed by architect Walter Gropius in the years 1906—1909

ły się jedynie 2 domy. Jeden odrestaurowany po ostatniej wojnie stracił swój charakter, drugi zaś zaniedbany, ale w stanie w miarę oryginalnym, o charakterystycznej dla późniejszych dzieł Gropiusa szarej cegle, czeka na swój dalszy los. Kierownictwo PGR, świadome — od czasu wizyt zainteresowanych tym obiektem fachowców, a zwłaszcza prof. R. Isaacka z uniwersytetu Harvard, czołowego biografa i osobistego przyjaciela Gropiusa — posiadania na swym terenie czegoś, co wyraźnie interesuje świat, wstrzymuje się z jego remontem, nie chcąc nieodpowiednim działaniem zniszczyć zachowane jeszcze wartości. Dom nadaje się do — jak się to dziś określa — rewaloryzacji i może stać się interesującym przyczynkiem do historii architektury światowej, znajdującym się na ziemiach Polski. Gorzej przedstawia się sprawa ze spich-

rzem, którego stan techniczny nie rokuje chyba możliwości dalszego jego użytkowania. Sprawą konserwatorów zabytków powinno być określenie jego przyszłości.

W samym Drawsku (*Dramburg*) powstało kilka wczesnych obiektów W. Gropiusa, zostały one zniszczone jednak przez czas i ostatnią wojnę. Oprócz stajni i obiektów gospodarczych wybudowanych na folwarku stryja, Walter Gropius zaprojektował w tym mieście wspólnie z A. Meyerem Bank Oszczędnościowy (1913—1914) oraz przedziałnię bawełny dla firmy Kleffel (1913—1914), z której nikt fragmenty przetrwały w śródmieściu. W okolicach Drawska natomiast, we wspomnianym już na wstępie Żołędowie (*Mittelfelde*) zrealizował Walter Gropius w latach 1913—1914 na folwarku rodziny von Brockenhausen opisany już czworak oraz pew-

4. Jankowo k. Drawska Pomorskiego, woj. koszalińskie — spichrz, projektował arch. Walter Gropius w latach 1905—1906 (wszystkie zdjęcia autora)

4. Jankowo near Drawsko Pomorskie, Koszalin district, granary, designed by architect Walter Gropius in 1905—1906

ne elementy ich dworskiej siedziby, jak bramę wejściową z ogrodzeniem oraz oranżerię z piękną kratą. Ostatnia wojna oraz fakt pozostawiania tego terenu do połowy lat siedemdziesiątych w obszarze poligonu wojskowego pozostawiły jedynie fragmenty murowanego ogrodzenia, krytego dachówką z ciemnozieloną polewą, oraz czworak użytkowany obecnie przez pracowników Administracji Lasów Państwowych.

Nie są to wszystkie realizacje W. Gropiusa na tych ziemiach. Jest ich chyba więcej, ale nie udało mi się niestety — mimo poszukiwań — ich zidentyfikować. Między innymi chodzi tu o budynki zaprojektowane przez W. Gropiusa w Miastku (*Rummelsburg*), które nie było zniszczone w czasie ostatniej wojny. W zasadzie istnieje więc prawdopodobieństwo, że obiekty te istnieją w tym mieście, o ile zostały zrealizowane i nie przebudowano ich w okresie międzywojennym lub też już po ostatniej wojnie. Jeden z tych projektów dotyczył budynku administracyjnego określanego w literaturze bądź jako siedziba władz regionalnych, bądź też jako bank (1913—1914), drugi natomiast powstał na zamówienie rodziny Volkenhagen lub też Folkenhagen, która chciała zbudować sobie willę. Wybuch pierwszej wojny światowej mógł spowodować jednak, że projekty te pozostały jedynie na papierze.

Przedstawiając działalność Waltera Gropiusa na obecnych ziemiach Polski należy wspomnieć też o projektach, które wykonał dla Poznania, a które również w pełni nie zostały zidentyfikowane. Wiadomo jedynie, że około 1910 r. został wykonany dla tego miasta plan urbanistyczny, którego autorem był formalnie Richard Stüben, a którego część wykonał Walter Gropius, wspólnie z pracującym z nim często w tym czasie A. Meyerem. Informacje te pokrywają się w pewnym stopniu z jednej strony z niepełnymi danymi biograficznymi (według prof. R. Isaacka), z drugiej zaś z wyjaśnieniami prof. Wł. Czarneckiego, stwierdzającego, że „zaczęli ten plan architekci z Berlina a formalnie opracował go R. Stüben”. O jaką część tego planu chodzi trudno jest powiedzieć. Być może było to osiedle Sołacz (1907—1912), którego plan opracowany dla dr. Barucha z Berlina firmuje również R. Stüben, a być może charakterystyczne w swym regularnym planie osiedle Zabinkowo, powstałe około 1910 r. w wyniku działań Komisji Kolonizacyjnej. Plan, o którym mowa, nie jest chyba jednak tym z 1911 r., znajdującym się w Bibliotece Głównej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu (Nr 150756 Übersichtsplan der Residenzstadt Posen), wykonanym w skali 1:8000, podanym bez autorstwa.

Obracając się w kręgu tematyki poznańskiej warto

dodać również, że w rejonie Piątkowa (*Pentkowo*) powstał w latach 1913—1914 magazyn lub też warsztat projektu Waltera Gropiusa. Bliższych danych umożliwiających jego identyfikację niestety brak. Nie może ich podać również biograf Waltera Gropiusa prof. Reginald Isaack z uniwersytetu Harvard, który obok wdowy po twórcy Bauhausu p. Ise Gropius, był bardzo ważnym źródłem informacji. Niestety w czasach moich kontaktów z Walterem Gropiusem moje rozeznanie co do najwcześniejszego rozdziału jego twórczości było zbyt jeszcze nikłe, a sam Gropius — jak już tu nadmieniono — niezbyt chętnie sprawy te z własnej inicjatywy poruszał.

Pozostaje wreszcie na zakończenie problem, czy należy zajmować się na łamach poświęconych ochronie zabytków obiektami, które nie są objęte ich rejestrem? Sądzę, że istnieją pewne zabytki, które mając mniejsze znaczenie dla kultury danego narodu, będąc chronione dla ich wartości ogólnoswiatowych, określają przez to dobitnie kulturę właśnie tego narodu. Może się bowiem zdarzyć, że wartość taka — jak to miało miejsce w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych z uszkodzonym w czasie ostatniej wojny a rozebrany dla uzysku cegły klasycznym dziełem Miesa van der Rohe, willą Wolfa w Gubinie (1926) — zniknie bezpowrotnie. W wypadku W. Gropiusa istnieje jeszcze jeden dodat-

kowy aspekt. Poruszyłem go otwierając pośmiertną wystawę jego twórczości zorganizowaną w Warszawie w 1974 r. Przytoczyłem wówczas wypowiedź Waltera Gropiusa na otwarciu, w pierwszych latach powojennych w Waszyngtonie wystawy „Warszawa żyje znowu”. „Od kilku lat — mówił on wówczas — jestem obywatelem Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej. Opuściłem Niemcy dobrowolnie w roku 1934, bo hitleryzm napawał mnie wstrętem. Ale jestem Niemcem z urodzenia i dlatego czuję się w jakiś sposób współodpowiedzialny za to, co hitlerowcy uczynili z Warszawą. I jestem pełen podziwu dla architektów i urbanistów polskich, wśród których mam serdecznych przyjaciół, że mimo śmiertelnego zagrożenia pracowali przez cały czas trwania okupacji nad planami odbudowy i przebudowy stolicy swego kraju burzonej z pełną premedytacją, że tworzyli nowe formy przestrzenne dla nowego społeczeństwa, rozwijając twórcze zasady, które precyzowały kolejne kongresy CIAM. Dlatego otwarcie tej wystawy uważam za swój obowiązek”.

Pamiętając o jego postawie, powinniśmy pamiętać również o jego pierwszych dziełach istniejących jeszcze na naszych ziemiach.

mgr inż. arch. Tadeusz Barucki
Warszawa

FIRST WORKS BY WALTER GROPIUS (ON THE HUNDREDDTH ANNIVERSARY OF HIS BIRTH)

In his youth Walter Gropius, born in 1883 in Berlin, often used to stay with his family in West Pomerania. It was there that he created his first architectural works inspired still by forms of historic architecture under the influence of either K.F. Schinkel or later of Muthesius. Out of the buildings of this kind we should mention here a granary at Janikow (1905—1906) identified by the author of the article, and the remains of a grange belonging to the family of von Brockenhausen in Żołędów (Mittelfelde, 1913—1914) with a well-preserv-

ed farm-hands' living quarters. Apart from that, one building in the farm-hands' housing estate in Janików survived in its original modern form in the years 1966—1969. In addition to the preserved and identified structures the author draws attention to further objects designed by W. Gropius in West Pomerania, i.a. in Drawsko (Dramburg) and in Miastko (Rummelsburg) as well as architectural projects made by him for Poznań in ca 1910. The author points a need for conservation authorities to get interested in this problem.